

politiikka

Julkaisija Valtiotieteellinen Yhdistys ry
Utgivare Statsvetenskapliga Föreningen rf

Päätoimittaja: Harto Hakovirta Toimitussihteeri: Risto Lehtinen

JOENSUUN
KORKEAKOULUN KIRJASTO

PALJASTAVASTA POLITIIKAN TUTKIMUKSESTA JA »POLIITTISESTA TAHDOSTA»

20-03-1981

Jokaisella kestäväällä tieteellä on joitakin pysyviä perusongelmia, joista se saa motiivinsa, tarkoituksensa ja erityisluonteensa. Poliitiikan tutkimuksen tehtäväksi sanotaan länsimaisessa kulttuuripiirissä useimmin poliittisen elämän säännönmukaisuuksien löytämistä, mutta tämä on vain mukaelma yhteiskuntatieteiden yhdestä yleisestä tehtävänasettelusta¹ eikä siis valaise poliitiikan tutkimuksen ominaispiirteitä. Asian selvittämiseksi on ilmeisesti kysyttävä, mikä on poliitiikan perusongelma.

Politiikassa on nähdäkseni kaksi alkuperäistä ja pysyvää perusongelmaa: tehokkuus ja oma itsensä. Yhdeksi poliitiikan tutkimuksen erityistehtäväksi voidaan asettaa poliitiikan tehostaminen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana, liittyköön se vaikka hallintotekniikkaan tai kansanjoukkojen tuen mobilisoimiseen. Mitä yksipuolisemmin poliitiikan tutkimus ajautuu tähän palvelutehtävään, sitä suotuisammin sen resurssit ehkä kasvavat, mutta sitä enemmän se samalla erkaantuu yhteiskuntatieteiden kriittisistä suuntauksista, menettää itsenäisyyttään ja sulautuu yhteiskunnan julkiseen byrokratiaan.

Politiikka itsessään on ongelma, koska se on olemassa ja sillä on kaikkialla ainakin hallittujen kannalta haitallisia sivuvaikutuksia eikä sillä kuitenkaan ole mitään alkuperäistä omaa oikeutusta. En usko, että ensimmäisistä yhteiskunnista tehtiin mitään sopimuksia, vaan yhtäällä joku henkilö tai ryhmä kaappasi vallan, toisaalla taas yhteiselämä ja sen ensimmäiset alkeelliset instituutiot kehittyivät asteittain tarpeiden kehityksen ja organisaation edellytysten kasvun myötä. Poliitiikka alkoi tietenkin kehittyä samaan aikaan, mutta loogisesti se oli syntyneen uuden elämäntavan väline tai muoto eikä sen tarkoitus. Missä yhteiskunnan synty perustui alistamiseen, siellä poliitiikasta tuli heti alistettujen kannalta väistämätön paha. Missä yhteiskunta kehittyi vapaammin, siellä politiikka saattoi aikansa säilyttää puhtaasti palvelevan asemansa, mutta tätä ei kestänyt loputtomiin, vaan kehittyi myös poliittinen eliitti valtapyyteineen ja korruptioineen, valtapoliittikka tyhjäkäynteineen ja jähmet-

tymistaipumuksineen sekä hallintobyrokratia itsenäisine kasvulakeineen. Näissä oloissa politiikkaan alkoi kasvaa välttämättömän pahan luonnetta. Diktatuuriset ja vapaammat yhteiskuntamuodot ovat historian kuluessa seuranneet eri tahoilla toisiaan ja kilpailevat nyt maailmanlaajuisesti toisiaan vastaan.

Sitä mukaa kuin politiikkaan on alkanut demokratisoitumisen myötä kehittyä sanottua välttämättömän pahan luonnetta, se on joutunut kehittämään suoja-keinoja välttääkseen kansanjoukkojen vihanpurkauksia tai esim. viekotelakseen niiltä tarpeellisen määrän tukea. Tämä asetelma ja käsitys politiikasta ei perustu siihen, kuka on hallituksessa ja kuka oppositiossa, vaan siihen, ketkä tekevät päätoimisesti politiikkaa ja ketkä eivät. Kysymys on siis klassisesta hallitsevien ja hallittujen vastakohtasta. Puhuessani politiikasta puhun hallitsevien yhteistyöstä ja kamppailusta. Vakiintuneissa yhteiskunnissa siirtymät politiikan piiriin ja siitä pois ovat ihmisen normaalin ajantajun puitteissa marginaalisia, vaikka niitä tapahtuu esim. vaalien yhteydessä.

Tässä politiikan tutkimus joutuu periaatteelliseen valintaan: asettuuko se esim. »yhteiskunnallisen valvutuneisuuden» nimissä voittopuolisesti politiikan puolelle tehostamistehtäviin ja kansalaisten poliittiseen kasvatukseen vai jonkinlaisen yhteiskunnallisen robinhoodilaisuuden nimissä hallittujen tueksi paljastamaan esim. politiikan korruptiota, salamyhkäisyyttä ja tyhjäkäyntiä ja vahvistamaan politiikan tehokasta demokraattista kontrollia. Ensimmäinen vaihtoehto vie takaisin politiikan tehon ongelmaan, joten keskitymme vain jälkimmäiseen. Käytännössä yksittäiset politiikan tutkijat eivät ehkä useinkaan koe tämänlaatuisia valintatilanteita, vaan ohjautuvat huomaamattaan tähän tai tuohon suuntaan esim. puhtaan akateemisen kiinnostuksen ohjaamina tai sen mukaan, mihin tutkimuksiin saavat tarvittavia resursseja tai millaisiksi kuvittelevat tärkeimpiä akateemisia pätevyyskriteereitä. Koko tieteenalaa ajatellen valintatilanne on ilmeisesti todellisempi.

Paljastavan politiikan tutkimuksen perustehtävänä voitaneen pitää yhtäältä kaikenlaisen kyseenalaisen tai »mustan» politiikan paljastamista ja keinojen osoittamista sen »valkaisemiseen» sekä toisaalta politiikan todellisen olemuksen paljastamista ilmiömaailman takaa (se on siis empiiristä tutkimusta). Tämän suuntauksen ja sen eri haarojen alullepanijoihin ja uudistajiin lukeutuvat epäilemättä mm. *Niccolo Machiavelli*, joka paljasti poliittisia valtapyyteitä ja poliittista juonittelua, *Karl Marx*, joka paljasti politiikan luokkaluonnetta, ja *Karl von Clausewitz*, joka paljasti sodan poliittista luonnetta. Syystä, johon kohta viittaa, moderneja paljastajia on vaikeampi nimetä. Mahdollisina ehdokkaina tulevat mieleen esim. sellaiset eturyhmäpolitiikan luonteen valaisijat kuin *Arthur Bentley* ja *David Truman*, sotilas-teollisen kompleksin teorian uranuurtaja *C. Wright Mills* tai ns. rakenteellisen väkivallan paljastamiseen keskittynyt *Johan Galtung*. Poliitiikan tutkimuksella on toki huomattavia sel-laisiakin tiennäyttäjiä, joiden on vaikeampi sanoa tehneen vastaavia paljastuksia. Näiden luettelo voisi ehkä alkaa *Aristoteles'ista* ja päätyä omana aikanimme vaikkapa *Robert A. Dahlin*, *Karl W. Deutschin*, *Richard C. Snyderiin* ja *Morton A. Kaplaniin*. Suomalaisista politiikan tutkijoista ei helposti tule

mieleeni montaa paljastavan suuntauksen edustajaa enkä tiedä, olisiko edes kovin suotavaa ryhtyä luokkittelemaan oman tiedeyhteisön jäseniä tässä yhteydessä.

Paljastavan politiikan tutkimuksen perusongelma on ilmeisesti yhtäältä siinä, että se voi omalla työllään heikentää käyttöönsä tulevia voimavaroja, ja toisaalta siinä, että sen on vaikea kestää tavoitteidensa toteutumista. Suuret paljastajat luovat paradigmoja, joiden puitteissa jäljessä tuleva tutkimus joutuu askaroimaan pienoisoingelmien kimpussa ilman uusien todellisten keksintöjen toivoa. Tämä työ keskittyy lähinnä marginaalisiin uudelleentulkintoihin ja tarkistuksiin. Tämä on näkynyt hyvin esim. Machiavellin ja Marxin paljastusten jälkiseurauksina politikoinnin teorian ja luokkapoliitiikan teorian alalla. Nykyaikaisen esimerkin tarjoaa eturyhmätutkimus, joka jo 1950-luvulla, varsinaisella kultakaudellaan, paljasti eturyhmien toiminnan luonteen ja merkityksen politiikassa. Epäilemättä huomattavasti piristävämpää on tutkimusmotivaation kannalta sellainen erityisesti behavioralismille ominainen tieteenkäsitelmä, jonka mukaan jatkuvasti edetään empiiristä yleistyksistä ja teorian saarekeista kohti yleisiä integroituja kokonaisteorioita. Tälle tielle voi katsoa eturyhmätutkimuksenkin omista suurista paljastuksistaan hieman lamaantuneena sittemmin lähteneen.²

Päädyn ajattelemaan paljastavan politiikan tutkimuksen kysymyksiä yrittäessäni ymmärtää, mitä tarkoittaa poliittisessa elämässämme usein esiintyvä ilmaus »poliittinen tahto», joka nyt nousi mieleeni tässä numerossa julkaistavan *Paavo Kastarin* perustuslain uudistamista koskevan ehdotuksen ja siihen liittyvien kommenttien käsikirjoitusten lukemisen seurauksena. Perustuslain uudistamisprosessi saattoi laantua monenkinlaatuisista syistä, mutta hallitseva syy tai se syy, jonka alle muut syyt julkisessa keskustelussa viime kädessä koottiin, oli »poliittisen tahdon» puuttuminen. Samaisella »poliittisella tahdolla» tai sen puuttumisella pyritään suomalaisessa poliittisessa keskustelussa vaikutelmieni mukaan selittämään itse asiassa hyvin usein keskeisiä päätöksiä tai päätösten mahdottomuutta. Ilmiö näkyy esim. hallituspolitiikassa ja tulopoliittisissa neuvotteluissa, kuten myös keskustelussa presidentin vaalitavan uudistamisesta. Valitettavasti en osaa sanoa, milloin puhe »poliittisesta tahdosta» yleistyi Suomessa, en myöskään sitä, miten yleistä sen käyttö maailman eri maissa on.

Mitä politiikan tutkijoillamme on tähän sanottavaa? Kiinnostaako meitä, että suomalaista politiikkaa selitetään julkisesti »poliittisella tahdolla»? Tiedämmekö, mitä tällainen selitys tarkoittaa? Jos tiedämme, onko selitys mielestämme pätevä? Jos emme tiedä, onko meillä sen korvaajaksi oma tyydyttävä selityksemme?

Ensinnäkin uskoisin, että suomalaiset politiikan tutkijat olisivat kiinnostuneita saamaan haltuunsa uusia, kattavia ja samalla lähelle selitettäviä ilmiöitä tulevia selittäjiä. Tutkimusalalla on näet jo jonkin aikaa ollut aistittavissa turhautumista sellaisiin yhteiskunnallisten rakenteiden analyysihin, jotka jättävät varsinaisen selitettävän liian etäälle eivätkä siksi saavuta toivottavaa us-

kottavuutta. Psykologisten ja sosiaalipsykologisten teorioiden merkitys politiikan tutkimuksessa on taas ruvennut korostumaan sosiologisten kustannuksella. Toisekseen olen keskustelujen kautta alkanut vakuuttua siitä, ettei politiikan tutkijoilla ole selvää valmista käsitystä siitä, mitä keskustelunalainen »poliittinen tahto» on. Missään nimessä ei kysymyksessä ole politiikan tutkimuksen kielen vakiintunut termi. Ilmeisesti politiikan tutkijat ovat taipuvaisia liittämään sanotun »poliittisen tahdon» perinteisiin filosofisiin tahdon käsitteisiin tai poliittiseen johtajuuteen liittyviin tahdon käsitteisiin, jotka kuitenkin ovat mielestäni aika lailla erityyppisiä asioita.³ Epäilen, että politiikankin piirissä »poliittisen tahdon» käsitettä käytetään väljästi ja että eri käyttäjien näkemyksiä saattaa yhdistää vain jokin intuitiivinen, ääneen määrittämätön tekijä. Tavallisten kansalaisten näkemyksen asiasta täytyy olla vielä huomattavasti epämääräisempi. On toinen asia, että kansalainen helposti sanotunlaisen selityksen kuullessaan on oivaltavinaan, että niiltä siis nyt taas puuttui »se» tai että asia kyllä ratkeaa aikanaan, kunhan vain »se» löytyy.

Mitä mieltä oltaisiin esim. seuraavasta alustavasta määritelmästä: Poliittinen tahto = eri päätöksentekijöiden samanaikaista, keskinäiseen luottamukseen perustuvaa valmiutta kuluttaa poliittisia voimavarojaan — kuten tukea kannattajia ja liittolaisia — yhteiskunnallisten muutosten aikaansaamiseen (tai estämiseen) vailla varmoja takeita vastaavasta tai sitä suuremmasta voimavarojen myöhemmästä karttumisesta tai ottaen voimavarojen olennaisen menettämisen riskin. Kun aikanaan kenties edetään kyllin elegantteihin ja koeltuihin »poliittisen tahdon» määritelmiin, voidaan myös jo kysyä, mitä »poliittisen tahdon» lisäämiseksi voidaan tieteen avulla tarpeen vaatiessa tehdä.

On tietenkin otettava lukuun se mahdollisuus, että »poliittisesta tahdosta» puhutaan vain sellaisten muiden asioiden ja syiden peittämiseksi, joiden suorasta mainitsemisesta seuraa välittömiä poliittisia kustannuksia. Samoin on mahdollista, että »poliittinen tahto» merkitsee yhtä asiaa silloin, kun sitä sanotaan olevan, ja toista asiaa silloin, kun sen sanotaan puuttuvan. Joka tapauksessa politiikan tutkijan tehtäviin kuuluu selvittää tämäntyyppisiä käsitteitä ja tarpeen mukaan paljastaa niiden taakse kätkeytyjä asioita. Tietyissä mielessä politiikan tutkimuksen ja politiikan suhde on kilpajuoksua: poliitikot yrittävät rakentaa sumuverhoja ja myyttejä, joita pitävät pelivaransa — demokraattisen kontrollin rajoittamisen — kannalta välttämättömänä, kun taas politiikan tutkijan yhtenä tehtävänä on niiden paljastaminen.⁴ Yleisesti ottaen tässä kilpajuoksussa poliitikoilla on epäilemättä vielä turvallisen tuntuinen etumatka.

Tarkoitukseni ei ole ollut vihjailla, että Suomen poliittinen järjestelmä olisi erityisen korruptoitunut ja että sen tähden täällä olisi erityistä tarvetta paljastavaan politiikan tutkimukseen, jonka yksi kohde korruptio on. Nähdäkseni Suomen järjestelmää leimaa kuitenkin huomattava politiikan asetelmien lukkiintuneisuus ryhmäkohtaisiin intresseihin sekä niiden pohjalta tehdyn propagandatyön jälkiseurauksiin. Lukkiintuneisuuden seurauksena kaikki päätöksenteko, jonka pitäisi yhteiskunnan todellisten ongelmien ratkaisemi-

seksi sujua, ei sujukaan, mikä merkitsee, ettei politiikka (hallitsevat) täytä varsinaista tehtäväänsä. Jos sen on pakko sujua, se joudutaan usein vetämään näkyvistä: se tehdään salassa tai peitetään sumuverhoilla. Tällaisessa tilanteessa korostuu »poliittisen tahdon» tarve ja sen saavuttamisen vaikeus. Samalla voimistuu mielestäni paljastavan politiikan tutkimuksen motivaatio.

VIITTEET

¹ Ks. ja vrt. esim. Erik Allardt yhteiskuntatieteiden tavoitteista: Vaikeinta on murtaa aliekehityksen noidankehät, *Helsingin Sanomat* 7.2.1981. Allardt korostaa, ettei invarianssien löytäminen ole riittävä eikä vaikein yhteiskuntatieteiden tavoite, vaan vaikeinta on noidankehien murtaminen ja rikkominen. Lähelle tässä yhteydessä esillä olevaa käsitystä paljastavasta tutkimuksesta Allardt tulee todetessaan, että yhteiskuntatieteet voivat tuoda esiin uusia parempia yhteiskunnallisia muotoja.

² Käsitteeni eturyhmätutkimuksesta perustuvat m.m. G. David Garsonin teokseen *Group Theories of Politics*, Beverly Hills 1978.

³ Tahdon käsitteeseen on politiikan teoriassa kiinnittänyt ehkä suurinta huomiota Karl W. Deutsch, ks. esim. *The Nerves of Government — Models of Political Communication and Control*, New York 1966. Hänen tahdon käsitteensä on tosin aika erikoinen, sillä hän määrittelee sen lähinnä päätöksen sulkemiseksi tai haluksi olla enää oppimatta.

⁴ Ks. ja vrt. Norbert Wiener, *Ihmisestä, koneesta ja kielestä*, Porvoo 1969, 41—43.